

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ

VI Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 19–20 травня 2022 року)

Суми
Сумський державний університет
2022

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ: ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

Брайко Ю. В.

Аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства ННІ права Сумського державного університету

Науковий керівник: Бондаренко О. С.

д.ю.н., доцент, завідувачка кафедри КПДС ННІ права Сумського державного університету

З 1 липня 2011 р. вступили в силу Закони України «Про засади запобігання та протидії корупції» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення», прийняті Верховною Радою України 7 квітня 2011 р. Цими законами суттєво змінюється система відповідальності в тому числі і кримінальної. У зв'язку з цим стаття 18 Кримінального кодексу України була доповнена поняттями спеціального суб'єкта [9].

Згідно з ч.3 ст. 18 КК передбачено загальне поняття службових осіб є це особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

В частині 4 статті 18 Кримінального кодексу України: Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів.

Для того, щоб дізнатись хто ж саме підпадає до визначення суб'єкту злочину, також необхідно ознайомитись з нормою ст. 364 Кримінального кодексу України:

«Зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.»

Вказаною статтею, також передбачення поняття службової особи: - це особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

В свою чергу до державних та комунальних підприємств прирівнюються юридичні особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 відсотків або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства.

Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів [2].

Суб'єкт злочину – спеціальний, тобто службова особа (зміст цього поняття розкрито у пп. 1 і 2 примітки до ст. 364 КК України) [8].

Пленумом Верховного Суду у роз'ясненні від 27 березня 1935 р. вперше визначено посадових осіб з урахуванням виконуваних ними функцій. Такими визначались особи, які виконують адміністративно-господарські чи оперативно-розпорядчі функції. Поставало

питання про можливість визнання посадовими особами працівників інших, недержавних установ і організацій. Ця проблема вирішувалась, виходячи із загального розуміння посадового (службового) злочину, суб'єктом якого може бути виключно особа, що перебуває у певних відносинах щодо держави. З одного боку наявність відомих публічних обов'язків особи, що знаходиться на державній службі, по відношенню до держави, з іншого боку – наявність права держави вимагати від службовців діяти в її інтересах [3, с.3].

На наш погляд, законодавець не повинен ототожнювати посадових осіб у комерційних структурах з тими, хто виконує функціональні обов'язки загальнодержавного характеру. Але виключення з числа посадових осіб керівного складу комерційних структур носить негативний характер і може призвести до погіршення криміногенної обстановки як у державі, так і у окремих її регіонах [6].

Усвідомлюючи особливості визнання діянь як посадових, у зв'язку з виконуваними повноваженнями, законодавець повинен у кожному конкретному складі злочину у сфері службової діяльності зауважувати на форму власності необхідної установи, адже виключення посадових осіб комерційних структур з числа таких звільнить їх від кримінальної відповідальності за вказані злочини і збільшить кількість вчинених ними економічних злочинів (ухилення від сплати податків, зборів і інших обов'язкових платежів, порушення антимонопольного законодавства та ін.) і розкрадання шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Така позиція у визначенні поняття посадової особи на сьогоднішній день є досить поширеною, але не абсолютною [4; с. 5].

Для розуміння, що вважається адміністративно-господарськими й організаційно-розпорядчими обов'язками, слід звернутися до постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26.04.2002 р. № 5.

Організаційно-розпорядчі обов'язки - це обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконроби, бригадири тощо).

Адміністративно-господарські обов'язки - це обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку

його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідуючих складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревізорів та контролерів тощо.

Особа є службовою не тільки тоді, коли вона здійснює відповідні функції чи виконує обов'язки постійно, а й тоді, коли вона робить це тимчасово або за спеціальним повноваженням, за умови, що зазначені функції чи обов'язки покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою.

Працівники підприємств, установ, організацій, які виконують професійні (адвокат, лікар, вчитель тощо), виробничі (наприклад, водій) або технічні (друкарка, охоронник тощо) функції, можуть визнаватися службовими особами лише за умови, що поряд із цими функціями вони виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки.

Службовими особами можуть визнаватися як громадяни України, так і іноземці та особи без громадянства [11].

Аналіз законодавства України свідчить про наявність таких суміжних понять як «посада» і «служба» та «державний службовець» і «службова особа», які вживаються у різних законодавчих актах й за змістом не співпадають. Так, поняття «службова особа», яке вживається у КК України, та поняття «державний службовець», яке вживається у Законі України «Про державну службу», за змістом є суміжними поняттями, але на відміну від державного службовця, до службових осіб відносяться також і особи, що здійснюють функції представника влади, а також обіймають посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських обов'язків.

Крім цього статус службової особи зумовлений не тільки постійністю, але й тимчасовістю здійснення відповідних функцій чи виконання обов'язків або наданням спеціальних повноважень, якщо вказані функції чи обов'язки покладені на таку особу правомочним органом (правомочною службовою особою).

службової особи як суб'єкта злочину необхідно розрізняти службові функції і професійні обов'язки. Для притягнення службової особи до кримінальної відповідальності за вчинення корупційного злочину необхідно чітко й однозначно вказати у процесуальних документах, до якої категорії службових осіб відноситься особа у зв'язку із вчиненими нею діями, оскільки обіймання особою певної (конкретної) посади може бути пов'язане із виконанням нею як функцій представника влади, так і організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків [10].

Підводячи підсумки викладеному, слід підкреслити, що юридична наука в цих питаннях не стоїть на місці і можливо інші, нові погляди щодо поняття посадових осіб, будуть більш переконливими для законодавців та практики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : станом на 1 верес. 2016 р. /Верховна Рада України. Харків : Право, 2016. 82 с.
2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26.
3. Жижиленко А.А. Должностные (служебные) преступления: 2-е изд.: Москва, 1924. 324с.
4. Зейко І. Визначення поняття посадової особи в кримінальному законодавстві: Київ, Право України. 2001. №10.
5. Клепицкий И. Должностное лицо в уголовном праве: Законность, 1997. № 10.
6. Романов С. Ю., Шинкаренко М. А. Деякі спірні питання щодо поняття "службова особа" у кримінальному законодавстві України: Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ, 2003. 22 с.
7. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: веб-сайт. URL: <https://bit.ly/3Q4cldd>.
8. Светлов А.Я. Борьба с должностными преступлениями, Київ, 1970. Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України): веб-сайт. URL: <https://bit.ly/3z9eXrU>.
9. Службова особа, як суб'єкт злочину Піжевська А.В., студент ННПП НАВС. веб-сайт. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/11638/1/zbir2-14-reform-zakonod_p128-129.pdf.
10. Національна академія внутрішніх справ: веб-сайт. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/antikoruptsia/statti/kisiliuk_em_17_07.pdf.
11. Постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26.04.2002 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text>.